

**ДВНЗ «КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

Гуляєва Людмила Петрівна

УДК 336.71

БАНКИ В СИСТЕМІ РОЗШИРЕНОГО ВІДТВОРЕННЯ ВВП

Спеціальність 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економічної теорії Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України, м. Київ.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор

НИКОЛЕНКО Юрій Васильович,

Академія муніципального управління,
завідувач кафедри економіки

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

ОСЕЦЬКИЙ Валерій Леонідович,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
в.о. завідувача кафедри економічної теорії

кандидат економічних наук, доцент,

ДУЧИНСЬКА Ніна Іванівна,

Дніпропетровський національний університет,
завідувач кафедри економічної теорії

Захист дисертації відбудеться «16» травня 2008 р. о 14-й год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.01 у ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», за адресою: 03680, м. Київ, просп. Перемоги, 54/1, ауд. 317.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Дегтярівська, 49-г, ауд. 601.

Автореферат розісланий «15» квітня 2008 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

доктор економічних наук, професор

А.Е.Фукс

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Світовий досвід вказує на те, що розвиток банківського сектора стає потужним стимулюючим чинником економічного зростання, а важливе функціональне призначення банків у відтворювальних процесах на макро- та мікроекономічному рівнях перетворює діяльність банків на один з факторів, які забезпечують ефективність економічної системи. В Україні, економічна система якої ще не досягла високого рівня розвитку, роль банків суттєво зростає внаслідок відсутності активного розвинутого сектора небанківських фінансових посередників, який створює жорстку конкуренцію банківському бізнесу в розвинутих економіках. Відповідно, основне соціально-економічне навантаження щодо грошово-кредитного забезпечення відтворювальних процесів припадає саме на банківські інститути. Відтак, діяльність вітчизняних банків потребує розробки фундаментальних та прикладних засад її подальшого зміцнення з метою усунення негативних проявів, які мають місце у сучасній банківській практиці.

Обґрунтування сутності відтворювальних процесів та ролі у них діяльності банків, розробка напрямів удосконалення грошово-кредитних відносин знайшли чільне місце у працях українських економістів, серед яких: С. Мочерний, В. Базилевич, В. Предборський, К. Кривенко, В. Савчук, О. Беляєв, Ю. Ніколенко, П. Круш, А. Мороз, Б. Івасів, М. Савлук, І. Лютий, О.Дзюблюк, П. Матвієнко, В. Шелудько, Л. Примостка, Н. Версаль, М. Пуховкіна, В. Осецький, Н. Дучинська та ін. Серед російських учених-економістів слід виділити наукові доробки І. Балабанова, О. Лаврушина, Г. Белоглазової, А. Вернікова, Є. Комарової, Л. Григорьєва, А. Гурвіча, А. Саватюгіна, Н. Єгорової, А. Смулова, Я. Сергієнка та ін.

Вагомий внесок у дослідження впливу банківських інститутів на розвиток економічної системи зробили зарубіжні вчені, зокрема Й. Шумпетер, Дж. М. Кейнс, Е. Долан, П. Лоуренс, Р.Левін, Ч. Коломіріс, Б. Боссон, Ф. Ален, Д. Пліон, К. Тсуру, Ж. Матук, А. Поллард, А. Рот та ін.

Однак, динамічний розвиток економічних відносин в Україні та світі загострюють старі й породжують нові актуальні проблеми функціонування банків як суб'єктів відтворювальних процесів. Тому, хоча проблема діяльності банків та їх участі у відтворювальних процесах постійно збагачується новими науковими доробками, теоретична цілісність та практична результативність її розробки залишаються недостатніми. У зв'язку з цим постає необхідність подальшого дослідження практичних та теоретичних засад діяльності банків, концептуального переосмислення їх ролі у системі відтворення валового внутрішнього продукту (ВВП) у контексті надання відтворенню розширеного характеру, розробки напрямів подальшого удосконалення функціонування банківського сектора України.

Таким чином, актуальність зазначених проблем, недостатній рівень їх вивчення економічною наукою зумовили вибір теми дисертаційного дослідження, його логіку та структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана згідно з планом науково-дослідних робіт кафедри економіки Академії муніципального управління в рамках теми «Дослідження економічних, соціальних та правових проблем становлення соціально-орієнтованої ринкової системи України» (номер державної реєстрації 0101U 005489). В межах даної теми особисто автором розроблено розділ «Вплив діяльності банків на економічне зростання», в якому проаналізовано суспільну ефективність вітчизняних банків та обґрунтовано їх роль у системі відтворення ВВП, розроблені моделі взаємозв'язку діяльності банків та економічного зростання в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретичне обґрунтування економічної сутності банків як суб'єктів системи розширеного відтворення ВВП та визначення впливу вітчизняного банківського сектора на процеси суспільного та індивідуального відтворення ВВП в Україні у контексті забезпечення передумов до економічного зростання. Для досягнення означеної мети поставлено такі завдання:

- здійснити аналіз і узагальнення теоретичних підходів до обґрунтування місця і ролі діяльності банків у економічному зростанні та розкрити роль банківських інститутів у формуванні оптимальної структури фінансового посередництва у контексті забезпечення сприятливих умов для розширеного відтворення ВВП;
- визначити економічну ефективність діяльності банків України, виявити характер та причини її динаміки;
- охарактеризувати сучасні тенденції світового фінансового ринку, оцінити їх вплив на банківський сектор України;
- дати теоретичне обґрунтування та провести аналіз практичної реалізації ролі банків у забезпеченні індивідуального відтворення капіталу підприємств реального сектора економіки України;
- провести аналіз суспільної ефективності діяльності банків України, здійснити моделювання взаємозв'язку показників діяльності банківського сектора та ВВП.

Об'єктом дослідження є діяльність банків у відтворювальних процесах на макро- та мікроекономічному рівнях.

Предметом дослідження є економічні відносини, що складаються між банками та іншими економічними агентами у системі розширеного відтворення ВВП у контексті забезпечення банками умов для економічного зростання.

Методи дослідження. Залежно від наукових завдань застосовувався комплекс загальнонаукових та спеціальних методів, а саме: аналізу та синтезу, абстракції, порівняння, систематизації, факторного аналізу, узагальнення, графічний та інші, що дало можливість на базі логічної аргументації комплексно дослідити діяльність банків у системі розширеного відтворення

ВВП. Зокрема, системний підхід застосовувався при дослідженні ролі банків у системі розширеного відтворення ВВП; порівняльний та критичний аналіз, методи класифікації та узагальнення – при вивченні теоретичних підходів, що склалися у науці до трактування понять «банк», «ефективність діяльності банків», дослідженні специфіки діяльності банків у різних моделях фінансових ринків, класифікації напрямів взаємодії банків та підприємств. Метод моделювання використано при розробці моделі «грошово-кредитного циклу підприємства», оцінці впливу діяльності банків на економічне зростання в Україні. За допомогою узагальнення, аналізу й синтезу виокремлено основні тенденції розвитку світового фінансового ринку. Шляхом статистичного й факторного аналізу досліджено економічну та суспільну ефективність діяльності банків України.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти, якими регулюється діяльність банків, матеріали Державного комітету статистики України, Національного банку України, Асоціації українських банків, Світового банку та інших міжнародних організацій, праці вітчизняних та зарубіжних авторів.

Наукова новизна одержаних результатів. У дисертації здійснено теоретичне обґрунтування економічної сутності банків як суб'єктів розширеного відтворення ВВП та дослідження впливу вітчизняного банківського сектора на процеси суспільного й індивідуального відтворення ВВП в Україні у контексті забезпечення передумов до економічного зростання, що дозволило одержати результати, які характеризують новизну та особистий внесок автора:

вперше:

– здійснено політекономічне обґрунтування соціально-економічної природи діяльності банків у системі розширеного відтворення ВВП в Україні за сучасних умов, що дало змогу виявити особливості реалізації дуалістичної природи ефективності діяльності банків у вітчизняній економіці та довести, що існуючі протиріччя цілей держави та банківських інститутів є однією з найважливіших причин невисокої суспільної ефективності банківського сектора економіки України за стрімкого зростання його економічної ефективності;

– запропоновано новий комплексний критерій до теоретичного обґрунтування та структурування ефективності діяльності банків у відтворювальних процесах, а саме: орієнтації банку на задоволення потреб певної групи економічних агентів, що взаємодіють з банком у системі розширеного відтворення ВВП. На рівні комерційного банку, системи комерційних банків, центрального банку та банківської системи за вказаним критерієм обґрунтовано поняття ефективності діяльності банків у економічному, соціальному та суспільному аспектах. Доведено, що, незважаючи на позитивні тенденції розвитку вітчизняного банківського сектора, його ефективність порівняно з розвинутими країнами світу та потребами української економіки є недостатньою для забезпечення стабільного економічного зростання України;

удосконалено:

– концепцію монетарного циклу, основними недоліками якої були: неврахування можливостей банків працювати на фондовому ринку, відсутність довгострокових взаємовідносин банківських інститутів з підприємствами. На основі даної концепції розроблено модель «грошово-кредитного циклу підприємства» та в її рамках запропоновано модель «фінансового життя підприємства», яка передбачає, що у процесі свого розвитку взаємовідносини підприємства з банком проходять такі етапи: започаткування взаємовідносин банку та підприємства, формування кредитної історії, довгострокове банківське кредитування, вихід на фондовий ринок за посередництвом банку, формування корпоративного контролю банку за діяльністю підприємства. У розроблених моделях ліквідовано зазначені недоліки концепції монетарного циклу: обґрунтовано активну роль банків у функціонуванні фондового ринку та розкрито особливості розвитку взаємовідносин банків та підприємств залежно від їх тривалості;

– методологію аналізу ефективності діяльності банків. Зокрема, при дослідженні суспільної ефективності банків України як необхідної умови розширеного відтворення ВВП для оцінки ступеня незбалансованості банківської діяльності у регіональному та галузевому аспектах розроблено та використано показники: «чистий» кредитор, співвідношення депозитів і кредитів, частка недофінансованих кредитів, що дало змогу стверджувати про високу ступінь незбалансованості діяльності банків в окремих регіонах України. Розроблено систему показників економічної ефективності, що допомогло виявити характер та основні причини зміни економічної ефективності банків України;

дістало подальший розвиток:

– теоретичне обґрунтування оптимальної структури фінансового ринку та ролі у ній банків. На основі порівняльного аналізу функціонування двох моделей фінансового ринку: «банківської», основою якої виступає діяльність банківських інститутів, та моделі «з широкою участю», яка ґрунтується на активному функціонуванні фондових ринків та за їх посередництвом широкому залученні населення у інвестиційні процеси, виявлено їх суттєві відмінності та доведено, що для країн з несприятливими інституційними умовами, до яких відноситься і Україна, ефективнішою є «банківська модель», а тому доцільною є орієнтація на розвиток банківського сектора як основного грошово-кредитного каналу стимулювання розширеного характеру відтворення ВВП;

– визначення сучасних тенденцій світового фінансового ринку. На відміну від існуючих поглядів, коли переважно досліджуються окремі тенденції фінансового ринку, елементом новизни стало розкриття їх комплексного впливу на банківську систему України. Виявлено, що в Україні економічні вигоди від розвитку зазначених тенденцій (глобалізації, поширення інформаційних технологій, процесів концентрації, консолідації та універсалізації у банківській сфері) повною мірою не використовуються вітчизняними банками та не дають змогу досягати високої

ефективності діяльності банків у системі розширеного відтворення ВВП;

– емпіричне обґрунтування впливу банківських інститутів на економічне зростання України шляхом побудови системи економетричних моделей, які відображають взаємозв'язок показників діяльності банків України та ВВП. Результати моделювання підтвердили наявність стійкого тісного зв'язку між діяльністю банків та економічним зростанням України, дали змогу довести, що зростання ефективності діяльності вітчизняних банків є важливим напрямом прискорення економічного зростання.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки та пропозиції, сформульовані у дисертаційній роботі, можуть бути використані органами державної влади – при розробці економічної політики держави у контексті підвищення позитивної ролі банківського сектора у розвитку економіки України; банками – при здійсненні аналізу ефективності їх діяльності, розробці стратегії розвитку; підприємствами – для обґрунтування можливих напрямів залучення до фінансування їх господарської діяльності банків. Основні результати дослідження впроваджені в навчальний процес при викладанні нормативних курсів та спецкурсів на економічному факультеті Академії праці і соціальних відносин ФПУ (м. Київ), зокрема «Макроекономіка», «Основи економічної теорії», «Аналіз банківської діяльності», «Кредитування і контроль», «Банківські операції» (довідка № 01/02-446 від 06.09.2007 р.). Запропоновані дисертантом методичні рекомендації щодо оцінки ефективності діяльності банків та удосконалення їх кредитної політики використовувались у діяльності ВАТ «Райффайзен Банк Аваль» (довідка №361/07 від 03.09.2007 р.), філії «Московське відділення Промінвестбанку в м. Київ» (довідка №01-0066/08 від 17.01.2008 р.). Пропозиції щодо удосконалення діяльності банківського сектора України були використані фахівцями ВАТ «Банк «Фінанси та кредит» при підготовці внутрішніх нормативних документів та розробці стратегії діяльності банку (довідка №6-026100/435 від 14.01.2008 р.).

Особистий внесок дисертанта полягає у тому, що наукові результати виконаної дисертації отримані автором самостійно та розкривають авторський підхід до теоретичного і практичного обґрунтування діяльності банків як суб'єктів системи розширеного відтворення ВВП.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження доповідалися та обговорювалися на семи науково - практичних конференціях, а саме: II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції в розвитку банківської системи» (грудень 2004 р., м. Дніпропетровськ), Третій Міжнародній науково-практичній конференції «Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період» (травень 2005 р., м. Хмельницький), III Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Суперечності та перспективи розвитку фінансової системи України» (листопад 2006 р., м. Київ), IV Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в євроінтеграційних

процесах: проблеми і перспективи» (травень 2007 р., м. Київ), Міжнародній науково-практичній конференції «Забезпечення сталого розвитку банківської діяльності» (жовтень 2007 р., м. Київ), VII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість» (квітень 2004 р., м. Київ), VIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість» (травень 2005 р., м. Київ).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи висвітлені у 20 одноосібних публікаціях загальним обсягом 9,1 друк. арк., з них 13 – статті у наукових фахових виданнях обсягом 7,2 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Обсяг дисертації становить 176 сторінок. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (191 найменування), 11 додатків на 38 сторінках, 8 таблиць на 5 сторінках, 16 рисунків на 10 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання, методи дослідження, наукову новизну, практичне значення отриманих результатів та їх апробацію.

У **розділі 1 «Банк як суб'єкт суспільного відтворення»** обґрунтовано економічну сутність діяльності банків та їх місце в системі розширеного відтворення ВВП, досліджено еволюцію наукової думки про роль діяльності банків у економічному зростанні.

У дисертації запропоновано авторський підхід до визначення економічної сутності банків та їх ролі у системі розширеного відтворення ВВП за кількома етапами дослідження: 1) основних підходів до визначення поняття «банк»; 2) функціонального призначення банків у суспільному відтворенні; 3) видів діяльності банків як напрямів їх впливу на відтворювальні процеси; 4) базових операцій банків як основи грошово-кредитного забезпечення потреб учасників суспільного відтворення; 5) місця банківських інститутів у системі розширеного відтворення ВВП; 6) діяльності банків на окремих стадіях процесу суспільного відтворення; 7) ефективності діяльності банків як чинника забезпечення безперервності розширеного відтворення ВВП та економічного розвитку.

На основі критичного аналізу наукової літератури виокремлено три підходи до визначення економічної сутності банку: 1) правовий – базується на тлумаченні банку відповідно до чинного законодавства; 2) економічний – передбачає розгляд банків як суб'єктів економіки на макрорівні (як фінансових посередників) та на мікрорівні (як підприємств, що виробляють і реалізують фінансові продукти); 3) інституційний, відповідно до якого банк розглядається як інститут

ринкової економіки.

Застосування інституційного підходу через дослідження генезису банків та їх функціонування як інститутів ринкової економіки, що створені у суспільному відтворенні для задоволення грошово-кредитних потреб суспільства, дало змогу виявити фундаментальні аспекти діяльності банків, комплексно дослідити їх функціональне призначення та вплив на відтворювальні процеси. Визначено, що економічна сутність банків як інститутів ринкової економіки реалізується через виконання ними трансформаційної та емісійної функцій у суспільному відтворенні. Виконання функцій відбувається через здійснення основних видів діяльності банків: акумуляцію коштів, їх розміщення, розрахунково-касове й консультаційне обслуговування учасників відтворення, що у сукупності забезпечує перерозподіл та управління грошовими потоками системи суспільного відтворення. Зазначені види діяльності банків базуються на здійсненні трьох базових для банків операціях, які становлять основу грошово-кредитного забезпечення потреб учасників суспільного відтворення, а саме: кредитні, депозитні та розрахункові операції. Особливістю цих операцій є те, що хоч окремі з них можуть виконувати й небанківські фінансово-кредитні інститути, проте комплексне їх виконання характерне саме для банків, що забезпечує останнім конкурентні переваги перед іншими фінансовими посередниками.

У рамках теоретичного обґрунтування економічної сутності банків та їх ролі у системі відтворення ВВП запропоновано розглядати систему розширеного суспільного відтворення ВВП на макрорівні як сукупність структурних елементів, що становлять та забезпечують безперервний процес суспільного виробництва розширеного типу, а саме сукупність: учасників і стадій суспільного відтворення; створюваного суспільного продукту (ВВП); факторів виробництва й чинників економічного зростання, економічних відносин та господарського механізму.

Обґрунтовано неможливість зведення ролі банківських інститутів у економічних процесах до пасивних суб'єктів відтворення, оскільки банки як учасники системи розширеного відтворення ВВП суттєво впливають на перебіг усіх стадій суспільного відтворення: на стадії виробництва банки здатні задовольняти потреби підприємств у залученні додаткового капіталу; на стадії розподілу вони здійснюють перерозподіл капіталу між економічними суб'єктами, забезпечують зростання доходів кожного з них; на стадії обміну визначають якість, швидкість та можливість виконання актів обміну; на стадії споживання дають змогу економічним агентам реалізовувати різні моделі споживання та заощадження. Зазначене дало змогу дати авторське визначення банків з позицій інституційного підходу: банки – економічні інститути, основними функціями яких є трансформація грошових потоків та емісія платіжних засобів у процесі суспільного відтворення, що через забезпечення безперебійності і розширеного характеру суспільного й індивідуального відтворення сприяє економічному зростанню суспільства.

Доведено важливість для реалізації позитивного впливу банківських інститутів на

економічний розвиток країни досягнення ефективності їх діяльності. В роботі розроблено теоретичну концепцію ефективності діяльності банків, в якій запропоновано за критерієм орієнтації банків на задоволення потреб певної групи економічних агентів розглядати ефективність банків (комерційного банку, системи комерційних банків, центрального банку, банківської системи) у трьох аспектах: 1) економічна ефективність як ступінь досягнення банками поставлених цілей при досягненні оптимального співвідношення кінцевих позитивних результатів та ресурсів, що використані для отримання зазначених результатів; 2) соціальна ефективність як здатність банків задовольняти соціальні потреби суспільства; 3) суспільна ефективність як ступінь задоволення грошово-кредитних потреб споживачів послуг банків, що на макроекономічному рівні характеризує повноту та якість виконання банківськими інститутами своїх функцій у суспільному відтворенні.

Здійснено аналіз та узагальнення еволюції теоретичних підходів до обґрунтування ролі діяльності банків у економічному зростанні. Згідно з поглядами Й. Шумпетера, доступність банківського фінансування визначає інтенсивність інноваційної діяльності підприємців та є важливою передумовою економічного зростання. На думку Дж. М. Кейнса, перебуваючи між заощадженнями та інвестиціями, банки здійснюють оцінку перспективних результатів діяльності суб'єктів господарювання, яка впливає на динаміку вкладень у реальний капітал. Фінансові кейнсіанці наголошують, що на окремих етапах економічного розвитку банки виступають каталізатором економічного зростання, однак, на інших – їх фінансові інновації можуть спричинити дестабілізаційний ефект. Відповідно до макроекономічного напрямку еволюційної теорії банки виступають елементом інституційного середовища реальної економіки та через фінансування підприємств-новаторів забезпечують поширення нововведень у господарській системі. За теорією асиметричності інформації основним механізмом, що визначає розподіл грошових ресурсів у процесі банківського фінансування таких нововведень, стає відбір банками найефективніших інвестиційних проектів. Інституційно-еволюційна концепція знаходить нові підтвердження того, що саме фінансові інновації банків дають поштовх до економічного зростання.

З'ясовано, що актуальною залишається проблема вибору оптимальної структури фінансового ринку та ролі у ній банків. Оптимальну структуру фінансового ринку дисертант визначає як таку її побудову, що забезпечує максимально сприятливі умови для розширеного відтворення ВВП та зростання економіки. Здійснена порівняльна характеристика двох моделей фінансового ринку: «банківської» (передбачає, що основою фінансового ринку виступає діяльність банків) та моделі «з широкою участю» (ґрунтується на активному функціонуванні фондових ринків та за їх посередництвом широкому залученні населення в інвестиційні процеси), дала змогу виявити суттєві відмінності їх функціонування: в характері та тривалості взаємовідносин між

банками і їх клієнтами, у ролі банківського кредиту, зовнішніх та внутрішніх джерел у ресурсному забезпеченні підприємств, щодо концентрації діяльності банків, оцінки ризиків, механізму реалізації трансформації фінансових ресурсів економічної системи. Виявлено, що перевагою «банківської» моделі є її здатність ефективно здійснювати відбір найкращих інвестиційних проектів за рахунок наявності дієвого механізму контролю, тоді як модель «з широкою участю» досягає ефективності перерозподілу капіталу лише за умов розвинутого інституційного середовища. Відтак, для країн, що не забезпечують сприятливих інституційних умов, серед яких Україна, більш ефективною є «банківська» модель фінансового ринку та, відповідно, активний розвиток саме діяльності банків як чинників економічного зростання.

У розділі 2 «Банківський сектор у системі індивідуального відтворення ВВП» досліджено економічну ефективність діяльності банків, вплив тенденцій світового фінансового ринку на банківський сектор України, обґрунтовано роль банків у забезпеченні індивідуального відтворення капіталу підприємств реального сектора економіки.

Дисертантом визначено, що однією з передумов реалізації позитивного впливу банківського сектора на функціонування системи розширеного відтворення ВВП в Україні має стати досягнення економічної ефективності діяльності банків як суб'єктів господарювання. Для аналізу економічної ефективності банків України було здійснено: 1) визначення стратегічних цілей діяльності вітчизняних банків, серед яких підтримання прибутковості діяльності, оптимізація структури доходів та витрат, мінімізація негативного впливу ризиків на діяльність банків; 2) розробку системи показників ефективності, яка включає показники ефективності: моделі Дюпона, управління доходами й витратами, управління активами й пасивами.

Здійснений аналіз засвідчив суттєве підвищення економічної ефективності вітчизняних банків за останні роки, що підтверджується стрімким зростанням обсягів банківських операцій, показників рентабельності, зниженням мультиплікатора капіталу за системою банків. Однак, з'ясовано, що важливим шляхом збільшення рентабельності власного капіталу для банків України все ще залишається збільшення ризиковості діяльності через нарощування частки зобов'язань у джерелах фінансування. Обґрунтовано, що подальше збільшення мультиплікатора капіталу є неприпустимим через наближення адекватності капіталу вітчизняних банків до критично низького рівня, що загрожує платоспроможності та фінансовій стабільності банків.

Також у роботі досліджено негативний вплив на розвиток банківського сектора України чинників ринкового середовища, в якому функціонують банки, серед яких: нестабільність політичної ситуації та нормативно-правової бази, інфляційні процеси, невисока довіра населення до банків, входження іноземного капіталу до банківської системи України, низький розвиток фондового ринку, низька кредитоспроможність підприємств, дефіцит довгострокових ресурсів та ін. Для подолання негативного впливу зазначених зовнішніх загроз та підвищення ефективності

діяльності банківського сектора України на рівні організації індивідуального відтворення капіталу банків пропонується здійснювати розвиток у таких напрямках: зниження рівня банківських витрат (насамперед, накладних) у активах; пошук нових джерел отримання доходів через розширення напрямів взаємодії банків з учасниками суспільного відтворення; оптимізація структури банківських активів у контексті зниження в них частки недоходних та проблемних активів; впровадження вітчизняними банками у свою діяльність міжнародних стандартів банківської діяльності «Базель-2».

У дослідженні охарактеризовано сучасні тенденції світового фінансового ринку: дерегуляцію та глобалізацію, загострення конкуренції, інтенсивний розвиток інформаційних технологій, зростання вимог споживачів банківських послуг до якості задоволення їх індивідуальних потреб, згорання традиційної посередницької функції банків, інтенсифікацію процесів концентрації, консолідації та універсалізації у банківській сфері, зростання ролі іноземних банків на національних ринках. Визначено, що світові тенденції характерні і для вітчизняної банківської системи, однак, справляють як позитивний, так і негативний вплив на ефективність банківського сектора у системі розширеного відтворення ВВП. На думку автора, хоча вони суттєво ускладнюють управління банківськими інститутами, проте підвищують вимоги до ефективності роботи банків у конкурентному середовищі, що на макроекономічному рівні є позитивним явищем. Однак, в Україні економічні вигоди від розвитку зазначених тенденцій (глобалізації, процесів концентрації, консолідації та універсалізації, поширення інформаційних технологій) банками повною мірою не використовуються, що не дає змоги досягати високої ефективності їх діяльності у відтворювальних процесах.

Зокрема, за умов обмеженості у вітчизняних банків власних ресурсів для нарощення капіталу та враховуючи незворотність глобалізаційних процесів слід звернути увагу на можливість залучення іноземних інвестицій у банківську систему. Проведений аналіз діяльності на ринку банківських послуг України банків з іноземним капіталом виявив серед обраної групи банків наявність системних переваг, добре організованого менеджменту, вміння залучати та якісно обслуговувати успішних клієнтів, що у перспективі може істотно вплинути на розвиток банківського сектора України. Відтак, для підтримання стабільності розвитку національної економіки, необхідно розробити системний підхід до регулювання доступу іноземного капіталу у банківську систему, який передусім має базуватися не на обмеженнях його проникнення, а на заходах активної підтримки національних банківських інститутів, використанні позитивного досвіду та переваг іноземних банків, наближенні вітчизняного банківського сектора до міжнародних стандартів діяльності з метою підвищення ролі банківської системи у соціально-економічному розвитку України.

У роботі обґрунтовується також роль банків у забезпеченні індивідуального відтворення

капіталу підприємств реального сектора економіки. Здійснено критичний аналіз концепції монетарного циклу, за якою розкривається сутність процесу індивідуального відтворення на рівні підприємства та участь у ньому банків. Згідно з даною концепцією взаємодія банків та підприємств являє собою циклічний процес повторюваних оборотів фінансових ресурсів, де кожний цикл розпочинається з кредитування банками підприємств і триває до повернення останніми кредитних ресурсів та сплати позичкового відсотка банку. Банкам у цьому процесі належить провідна роль, оскільки саме вони забезпечують безперервність індивідуального відтворення капіталу на мікрорівні.

Виявлено, що основним недоліком концепції монетарного циклу є її орієнтація виключно на модель фінансового ринку «з широкою участю», для якої характерна відсутність довготривалих стосунків банків з підприємствами, неспроможність банків працювати на фондовому ринку. На основі концепції монетарного циклу дисертантом розроблено модель «грошово-кредитного циклу підприємства», в рамках якої запропоновано авторську модель «фінансового життя підприємства», в яких обґрунтовано активну роль банків у функціонуванні фондового ринку та розкрито особливості розвитку взаємовідносин банків та підприємств залежно від їх тривалості. Модель «фінансового життя підприємства» передбачає такі етапи розвитку взаємовідносин підприємства з банком: започаткування взаємовідносин банку та підприємства, формування кредитної історії, довгострокове банківське кредитування, вихід на фондовий ринок за посередництвом банку, формування корпоративного контролю банку за діяльністю підприємства.

Дисертантом проаналізовано ефективність взаємодії банків та підприємств реального сектора економіки в Україні, що дало змогу стверджувати, що незважаючи на активне нарощення банками своїх операцій, сьогодні вплив банків на індивідуальне відтворення капіталу підприємств ще далекий від потенційних можливостей, викладених на прикладі моделі «грошово-кредитного циклу підприємства». Тому, враховуючи наявність проблем у взаємовідносинах банків та підприємств, зокрема неефективності кредитної політики банків (насамперед, щодо оцінки кредитоспроможності позичальників); нерозвинутості фондового ринку та вузького асортименту банківських послуг (порівняно з розвинутими економіками), надзвичайної важливості для вітчизняної економіки набуває розширення напрямів взаємодії банків та підприємств. У роботі розкрито та класифіковано можливі напрями взаємодії банків і підприємств реального сектора, комплексна реалізація яких у економіці України забезпечить підвищення ефективності взаємодії на рівні «банк – підприємство», від чого значною мірою залежить вирішення проблеми забезпечення сталого зростання вітчизняної економіки.

Обґрунтовано основні напрями підвищення ефективності взаємодії банків та підприємств: формування й забезпечення кругообігу фінансових ресурсів у формі позитивного кредитного циклу, удосконалення кредитної політики, зокрема процесу оцінки кредитоспроможності

позичальників, розширення асортименту банківських послуг та напрямів взаємодії банківського й реального секторів, підвищення рівня корпоративного управління у вітчизняних банках, перехід до сучасних міжнародних стандартів здійснення банківської діяльності.

У розділі 3 «Вплив діяльності банків на економічне зростання» досліджено суспільну ефективність діяльності банків, за допомогою економетричного моделювання проаналізовано взаємозв'язок діяльності банків та економічного зростання в Україні.

Дисертант доводить, що досягнення суспільної ефективності банків є однією з необхідних умов розвитку системи розширеного відтворення ВВП. В Україні значення цього посилюється, зокрема, тим, що особливістю діяльності вітчизняних банків є практично відсутність їх конкуренції з іншими фінансовими посередниками. За таких умов основне соціально-економічне навантаження щодо грошово-кредитного забезпечення потреб учасників суспільного відтворення в Україні припадає саме на банки, що суттєво підвищує необхідність забезпечення суспільної ефективності вітчизняного банківського сектору.

Здійснений автором аналіз показників суспільної ефективності діяльності вітчизняних банків на макрорівні, зокрема, зростання відношення депозитів, активів, кредитів та капіталу банків до ВВП, зниження частки готівки у грошовій масі, засвідчує впевнений розвиток та поступове підвищення ефективності діяльності банків, виявляє зростання їх вкладу у процес суспільного відтворення. Однак, виявлено, що незважаючи на активний розвиток діяльності банків, обсяги діяльності банків та їх роль у грошово-кредитному забезпеченні системи розширеного відтворення ВВП все ще залишаються невисокими порівняно з економіками інших країн, що дає підстави стверджувати про недостатній розвиток банківського сектору та його низьку суспільну ефективність.

З'ясовано, що в Україні надзвичайно актуальною є проблема різноспрямованості та, відповідно, суперечливості, цілей держави (як уособлення потреб та цілей усієї економіки) та банків, що, на думку дисертанта, є однією з найважливіших причин низької суспільної ефективності банківського сектору України за стрімкого зростання його економічної ефективності. До зазначених суперечностей дисертант відносить: тенденцію до зниження різниці між кредитними та депозитними процентними ставками банків, що є негативною тенденцією на рівні окремих банків з точки зору їх економічної ефективності; орієнтацію окремої банківської установи на отримання прибутку, а не виконання соціальних функцій у суспільстві; зниження ролі депозитного джерела у ресурсах банків внаслідок їх орієнтації на міжнародні облігаційні займи; стимулювання банками попиту на імпорتنі товари через стрімке зростання споживчого кредитування; залучення банками іноземного капіталу для підвищення своєї капіталізації, що потенційно може мати негативні наслідки для функціонування економіки, та ін. Оскільки в Україні не сформовано дієвих механізмів вирішення зазначених проблем, позиція дисертанта

полягає у необхідності орієнтації економічної політики держави на правовий захист інтересів, прав та обов'язків учасників економічних відносин, стимулювання розвитку небанківських фінансових установ з метою забезпечення конкуренції на фінансовому ринку, що приведе до підвищення як економічної, так і суспільної ефективності банківського сектора.

Для оцінки впливу діяльності банків на економічне зростання України побудовано систему економетричних моделей, що характеризують вказаний вплив: моделі взаємозв'язку суспільної ефективності діяльності банків та ВВП; модель взаємозв'язку економічної ефективності діяльності банків та ВВП; модель взаємозв'язку питомої ваги витрат банків України у їх активах та ВВП, що дало змогу підтвердити наявність суттєвого впливу діяльності банків та її ефективності на обсяги ВВП. Результати моделювання підтвердили висновки та пропозиції дисертанта щодо необхідності підвищення ролі діяльності банків як чинника економічного зростання, що має виражатися, відповідно до моделей, у зростанні обсягів банківського кредитування відносно обсягів ВВП, збільшенні частки грошової маси, яка акумулюється банками на депозитні рахунки, що в остаточному підсумку виявлятиметься у зростанні ВВП; висновки та пропозиції про те, що на макrorівні зростання різниці між кредитними та депозитними процентними ставками банків (спреду) є негативним явищем, яке знижує темпи економічного зростання; пропозиції про необхідність зниження рівня витрат вітчизняних банків у їхніх активах, що зумовить підвищення ефективності діяльності банків та справить позитивний вплив на систему розширеного відтворення ВВП.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, що виявляється у розробці теоретичних засад діяльності банків як суб'єктів системи розширеного відтворення валового внутрішнього продукту, обґрунтуванні й оцінці впливу банківського сектора на процеси суспільного й індивідуального відтворення ВВП в Україні у контексті забезпечення передумов до економічного зростання, розробці практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності вітчизняних банків. Основні наукові та практичні висновки здійсненого дослідження полягають у такому.

1. Банки займають важливе місце у системі розширеного відтворення ВВП, що пов'язується зі здатністю банків суттєво впливати на перебіг усіх стадій суспільного відтворення. З позицій інституційного підходу визначено, що банки – це економічні інститути, основними функціями яких є трансформація грошових потоків та емісія платіжних засобів у процесі суспільного відтворення, що у своїй сукупності через забезпечення безперебійності і розширеного характеру суспільного та індивідуального відтворення сприяє економічному зростанню.

Важливою передумовою реалізації позитивного впливу банків на економічне зростання країни має стати досягнення ефективності їх діяльності. Ефективність комерційного банку, системи комерційних банків, центрального банку, банківської системи за критерієм орієнтації банку на задоволення потреб певної групи економічних агентів, що взаємодіють з банком у системі розширеного відтворення ВВП, має розглядатися в економічному, соціальному та суспільному аспектах.

2. Сучасні вітчизняні та зарубіжні науковці визнають діяльність банків одним із важливих чинників економічного зростання, оскільки через фінансування інновацій підприємств банківські інститути забезпечують поширення нововведень у господарській системі, визначають інтенсивність інноваційної підприємницької діяльності в економіці, чим дають поштовх до економічного зростання. Для країн, що не забезпечують сприятливих інституційних умов, серед яких Україна, ефективнішою є «банківська» модель фінансового ринку (основою якої є діяльність банківських інститутів) порівняно з моделлю «з широкою участю» (що базується на функціонуванні інститутів фондового ринку) та, відповідно, активний розвиток саме діяльності банків як позитивних чинників зростання економіки.

3. Суттєво підвищилась економічна ефективність діяльності банків України за останні роки, однак, важливим шляхом підвищення рентабельності власного капіталу для банків України залишається збільшення ризиковості діяльності через нарощення частки зобов'язань у джерелах фінансування, що є неприпустимим з огляду на наближення адекватності капіталу вітчизняних банків до критично низького рівня та загрожує стабільності банківської системи України. Для підвищення ефективності діяльності банків на рівні організації індивідуального відтворення їх капіталу необхідно здійснювати розвиток у таких напрямках: зниження рівня банківських витрат у активах, пошук нових джерел доходів через розширення напрямів взаємодії банків з учасниками суспільного відтворення, оптимізація структури банківських активів у контексті зниження в них частки недоходних та проблемних; впровадження вітчизняними банками у свою діяльність міжнародних стандартів банківської діяльності.

4. Сучасними тенденціями світового фінансового ринку є: дерегуляція та глобалізація, загострення конкуренції, інтенсивний розвиток інформаційних технологій, зростання вимог споживачів банківських послуг до якості задоволення їх індивідуальних потреб, згортання традиційної посередницької функції банків, інтенсифікація процесів концентрації, консолідації та універсалізації у банківській сфері, зростання ролі іноземних банків на національних ринках. Світові тенденції характерні і для вітчизняної банківської системи та справляють як позитивний, так і негативний вплив на ефективність банківського сектора у системі розширеного відтворення ВВП. В Україні економічні вигоди від розвитку зазначених тенденцій (зокрема, глобалізації, поширення інформаційних технологій, процесів концентрації, консолідації та універсалізації у

банківській сфері) повною мірою не використовуються вітчизняними банками та не дають змогу досягати високої ефективності їх діяльності у системі розширеного відтворення ВВП.

5. Відповідно до моделі «грошово-кредитного циклу підприємства» процес взаємодії банків та підприємств є циклічним процесом повторюваних оборотів фінансових ресурсів, у якому банкам належить провідна роль, оскільки саме вони забезпечують безперервність індивідуального відтворення капіталу підприємств, здатні ефективно представляти інтереси підприємств на різних сегментах фінансового ринку. У рамках цієї моделі запропоновано модель «фінансового життя підприємства», якою передбачено, що у процесі свого розвитку взаємовідносини банку й підприємства проходять такі етапи: започаткування взаємовідносин банку та підприємства, формування кредитної історії, довгострокове банківське кредитування, вихід на фондовий ринок за посередництвом банку, формування корпоративного контролю банку за діяльністю підприємства. В Україні вплив вітчизняних банків на індивідуальне відтворення капіталу підприємств ще далекий від потенційних можливостей, що випливають з моделі «грошово-кредитного циклу підприємства». Основними напрямками підвищення ефективності взаємодії банків та підприємств в Україні є: формування й забезпечення кругообігу фінансових ресурсів у формі позитивного кредитного циклу, удосконалення кредитної політики банків, розширення асортименту банківських послуг, підвищення рівня корпоративного управління банків та підприємств, перехід до сучасних міжнародних стандартів банківської діяльності.

6. Особливістю діяльності банківського сектора економіки України є відсутність його конкуренції з іншими фінансовими посередниками. За таких умов основне соціально-економічне навантаження щодо грошово-кредитного забезпечення потреб учасників суспільного відтворення припадає саме на банки, що суттєво підвищує необхідність забезпечення їх суспільної ефективності. Обсяги діяльності банків України та їх роль у грошово-кредитному забезпеченні системи розширеного відтворення ВВП все ще залишаються невисокими порівняно з економіками інших країн, що дає підстави стверджувати про недостатній розвиток банківського сектора та його низьку суспільну ефективність. Однією з важливих причин невисокої суспільної ефективності банків України за стрімкого зростання їх економічної ефективності є протиріччя цілей держави та банків. Для вирішення зазначених проблем необхідна орієнтація економічної політики України на правовий захист інтересів, прав та обов'язків учасників економічних відносин, стимулювання розвитку небанківських фінансових установ з метою забезпечення конкуренції на фінансовому ринку. За умов конкурентного середовища банки для підвищення економічної ефективності будуть змушені орієнтуватися на максимальне задоволення потреб споживачів своїх послуг, що являтиме собою підвищення суспільної ефективності банків та сприятиме вирішенню конфлікту інтересів суспільства і банків як суб'єктів господарювання.

7. За допомогою економетричного моделювання доведено наявність стійкого позитивного

впливу діяльності банків на економічне зростання в Україні. Результати моделювання підтвердили висновки та пропозиції дисертанта щодо необхідності підвищення ролі банківських інститутів як чинника економічного зростання, що має виражатися у зростанні обсягів банківського кредитування відносно обсягів ВВП, зростанні частки грошової маси, яка акумулюється банками на депозитні рахунки, зниженні спреду та рівня витрат у активах вітчизняних банків.

8. Реалізація зазначених вище пропозицій та рекомендацій по вдосконаленню діяльності банків позитивно вплине на розвиток фінансової інфраструктури в Україні, сприятиме забезпеченню розширеного характеру індивідуального й суспільного відтворення; зумовить підвищення економічної і суспільної ефективності банків, здійснюватиме позитивний вплив на економічне зростання.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях:

1. Гуляєва Л.П. Англо-американська та континентально-європейська моделі фінансового ринку: стратегічні орієнтири для України // Теорії мікро-макроекономіки: Зб. наук. праць професорсько-викладацького складу і аспірантів / За ред. Ю.М. Мальчина, Ю.В. Ніколенка. – К.: Академія муніципального управління, 2005. – Вип. 20. – С. 121 – 130. – 0,7 д. а.
2. Гуляєва Л.П. Банківська діяльність як фактор суспільного відтворення // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр.: В 4 т. – Вип. 18. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – Т. II. – С. 362 – 367. – 0,3 д. а.
3. Гуляєва Л.П. Банківська система України як фактор зростання національної економіки // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2003. – №5 (24). – С. 91 – 96. – 0,4 д. а.
4. Гуляєва Л.П. Банківський капітал та його достатність для розвитку економіки України у світлі Базельських стандартів // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2005. – № 1 (29). – С. 56 – 62. – 0,6 д. а.
5. Гуляєва Л.П. Взаємовідносини банків та підприємств у контексті теорії монетарного циклу // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2007. – № 1 (38). – С. 73 – 69. – 0,7 д. а.
6. Гуляєва Л.П. Діяльність банків з іноземними інвестиціями в Україні // Теорії мікро-макроекономіки: Зб. наук. праць професорсько-викладацького складу і аспірантів / За ред. Ю.М. Мальчина, Ю.В. Ніколенка. – К.: Академія муніципального управління, 2005. – Вип. 18. – С. 247 – 254. – 0,5 д. а.

7. Гуляєва Л.П. До питання про економічну сутність банку // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2005. – № 2 (30). – С. 64 – 69. – 0,5 д. а.

8. Гуляєва Л.П. Особливості процесів концентрації та консолідації у банківській сфері // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2007. – №3 (40). – С.48 – 55. – 0,6 д. а.

9. Гуляєва Л.П. Оцінка кредитоспроможності позичальника у контексті кредитної політики банку // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2006. – № 3 (36). – С. 44 – 49. – 0,5 д. а.

10. Гуляєва Л.П. Роль банків у забезпеченні функціонування підприємств реального сектору економіки // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. пр. / Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України. – 2006. – № 9 (64). – С. 28 – 33. – 0,6 д. а.

11. Гуляєва Л.П. Сучасні тенденції банківської діяльності // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. пр. / Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України. – 2007. – № 1 (68). – С. 99 – 104. – 0,7 д. а.

12. Гуляєва Л.П. Теоретичні засади ефективності діяльності банків // Теорії мікро-макроекономіки: Зб. наук. праць професорсько-викладацького складу і аспірантів / За ред. Ю.В. Ніколенка, В.К. Присяжнюка. – К.: Академія муніципального управління, 2006. – Вип. 24. – С. 126 – 132. – 0,5 д. а.

13. Гуляєва Л.П. Участь банківських інститутів у формуванні фінансових ресурсів підприємств // Теорії мікро-макроекономіки: Зб. наук. праць професорсько-викладацького складу і аспірантів / За ред. Ю.В. Ніколенка, Ю.М. Мальчина. – К.: Академія муніципального управління, 2007. – Вип. 26. – С. 193 – 201. – 0,6 д. а.

В інших виданнях:

14. Гуляєва Л.П. Банківська діяльність як фактор регіональної стабільності // Молодь, освіта, наука, культура і національна свідомість: Зб. матер. VII Всеукр.наук.-практ. конф., Київ, 12-13 травня 2005 р.: У 6 т. / Редкол.: І.І. Тимошенко та ін. – К.: Вид-во Європ.ун-ту, 2005. – Т.2. – С. 57 – 61. – 0,2 д. а.

15. Гуляєва Л.П. Банківська діяльність як фактор суспільного відтворення / Матеріали II Міжн. наук.-практ. конф. «Сучасні тенденції в розвитку банківської системи». – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – Т. 1. – С. 42 – 43. – 0,1 д. а.

16. Гуляєва Л.П. Взаємозв'язок ефективності діяльності банків та економічного зростання в Україні // Забезпечення сталого розвитку банківської діяльності: Мат. міжнар. наук.-практ. конф.

11 жовт. 2007 р. / Відп. за вип. М.І. Диба. – К.: КНЕУ, 2007. – С. 64 – 66. – 0,2 д. а.

17. Гуляєва Л.П. Інвестиційна привабливість банківського бізнесу та його ефективність // Науково-технічна інформація. – 2006. – №3 (29). – С.45 – 48. – 0,5 д. а.

18. Гуляєва Л.П. Реалізація трансформаційної функції банків в економіці України: регіональний аспект // Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період: Зб. наук. праць III Міжн. наук.-практ. конф., 12 травня 2005 р.: У 2 т.– Чернівці: Букрек, 2005. – Т.1. – С. 80 – 85. – 0,3 д. а.

19. Гуляєва Л.П. Регіональні аспекти функціонування комерційних банків України // Вісник Тернопільського державного економічного університету. – 2006. – №1. – С. 36 – 41. – 0,4 д. а.

20. Гуляєва Л.П. Створення кредитних бюро як спосіб легалізації інституту кредитних історій в Україні // Молодь, освіта, наука, культура і національна свідомість: Зб. матер. VII Всеукр.наук.-практ. конф., Київ, 15-16 квітня 2004 р.: У 7 т. / Редкол.: В.П. Андрущенко та ін. – К.: Вид-во Європ.ун-ту, 2004. – Т.4. – С. 58 – 61. – 0,2 д. а.

АНОТАЦІЯ

Гуляєва Л. П. Банки в системі розширеного відтворення ВВП. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – Економічна теорія та історія економічної думки. – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». – Київ, 2008.

Здійснено теоретичне обґрунтування економічної сутності банків як суб'єктів системи розширеного відтворення ВВП та впливу банківського сектора на відтворення ВВП в Україні у контексті забезпечення передумов до економічного зростання. Запропоновано ефективність комерційного банку, системи комерційних банків, центрального банку, банківської системи за критерієм орієнтації банку на задоволення потреб певної групи економічних агентів розглядати в економічному, соціальному та суспільному аспектах.

Узагальнено теоретичні підходи до обґрунтування ролі банків у формуванні оптимальної структури фінансового ринку та економічному зростанні. Обґрунтовано, що для України більш ефективною є «банківська» модель фінансового ринку та, відповідно, активний розвиток саме діяльності банків як чинників економічного зростання.

Охарактеризовані сучасні тенденції світового фінансового ринку, їх вплив на банківський сектор України. Здійснене теоретичне обґрунтування та аналіз практичної реалізації ролі банків у забезпеченні індивідуального відтворення капіталу підприємств реального сектора вітчизняної економіки. Визначено основні напрями підвищення ефективності взаємодії банків та підприємств в Україні. Проведений аналіз ефективності діяльності вітчизняних банків, здійснено моделювання

взаємозв'язку діяльності банків та економічного зростання в Україні.

Ключові слова: банк, відтворення ВВП, система розширеного відтворення ВВП, ефективність діяльності банку, банківський сектор.

АННОТАЦІЯ

Гуляева Л.П. Банки в системе расширенного воспроизводства ВВП. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.01. – Экономическая теория и история экономической мысли. – ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана». – Киев, 2008.

Осуществлено теоретическое обоснование экономической сущности банков как субъектов системы расширенного воспроизводства ВВП и влияния банковского сектора на воспроизводство ВВП в Украине в контексте обеспечения экономического роста.

Предложен авторский подход к определению экономической сущности банков и их роли в системе расширенного воспроизводства ВВП, который включает исследование: 1) основных подходов к определению понятия «банк»; 2) функционального назначения банков в общественном воспроизводстве; 3) видов деятельности банков как направлений их влияния на воспроизводственные процессы на макро- и микроэкономическом уровнях; 4) базовых операций банков как основы денежно-кредитного обеспечения потребностей участников общественного воспроизводства; 5) роли и места банков в структуре системы расширенного воспроизводства ВВП; 6) деятельности банков на отдельных стадиях процесса общественного воспроизводства; 7) эффективности деятельности банков как фактора обеспечения бесперебойности расширенного воспроизводства ВВП и экономического развития.

Проанализированы и обобщены теоретические подходы к обоснованию роли деятельности банков в экономическом росте страны, раскрыта роль банковских институтов в формировании оптимальной структуры финансового рынка в контексте обеспечения благоприятных условий для роста экономики.

Осуществлено политэкономическое обоснование социально-экономической природы деятельности банков в системе расширенного воспроизводства ВВП в Украине в современных условиях. Определено, что необходимой предпосылкой реализации положительного макроэкономического влияния банковского сектора на функционирование системы расширенного воспроизводства ВВП в Украине должно стать достижение общественной и экономической эффективности деятельности банков.

Проведена оценка экономической эффективности банков Украины, которая включает: 1) определение стратегических целей деятельности банков; 2) разработку системы показателей

эффективности; 3) анализ экономической эффективности банков. Исследовано отрицательное влияние на развитие банковского сектора экономики факторов рыночной среды, в которой он функционирует. Проведены исследования общественной эффективности деятельности отечественных банков, с помощью моделирования обоснована и проанализирована взаимосвязь деятельности банков и экономического роста в Украине.

На основании осуществленного анализа общественной эффективности банков Украины выявлены особенности реализации дуалистической природы эффективности деятельности банков в отечественной экономике, среди которых сложившиеся в экономике разногласия между целями общества и банковских институтов, а именно: тенденция к снижению спреда между кредитными и депозитными процентными ставками, которая является негативной тенденцией на уровне отдельных банков с точки зрения их экономической эффективности; ориентация отдельного банковского учреждения на получение прибыли, а не выполнение социальных функций в обществе; снижение роли депозитных источников в ресурсах банков вследствие их ориентации на международные облигационные займы; стимулирование отечественными банками спроса на импортные товары через стремительный рост потребительского кредитования; привлечение банками для повышения своей капитализации иностранного капитала, который потенциально может иметь отрицательные последствия для функционирования экономики. Доказано, что существующие противоречия целей государства и банковских институтов являются одной из наиболее важных причин невысокой общественной эффективности банковского сектора экономики Украины при стремительном росте его экономической эффективности.

Диссертант охарактеризовал современные тенденции мирового финансового рынка: дерегуляцию и глобализацию, обострение конкуренции на финансовых рынках, интенсивное развитие банковских информационных технологий, рост требований потребителей банковских услуг к качеству удовлетворения их индивидуальных потребностей, свертывание традиционной посреднической функции банков, интенсификацию процессов концентрации, консолидации и универсализации в банковской сфере, рост роли иностранных банков на национальных рынках.

Осуществлено теоретическое обоснование и анализ практической реализации роли банков в обеспечении индивидуального воспроизводства капитала предприятий реального сектора экономики Украины. Критически проанализирована теория монетарного цикла, которая раскрывает сущность процесса индивидуального воспроизводства на предприятии и участие в нем банковских институтов. В контексте теории монетарного цикла разработана модель «денежно-кредитного цикла предприятия», в рамках которой предложена модель «финансовой жизни предприятия». Модели отображают возможность банковских институтов в современных условиях активно работать на фондовых рынках, особенности формирования взаимоотношений банков и предприятий в зависимости от их продолжительности.

В диссертационном исследовании раскрыты и классифицированы возможные направления взаимодействия банков и предприятий реального сектора экономики, комплексная реализация которых в Украине обеспечит повышение эффективности взаимодействия на уровне «банк – предприятие», от чего в значительной мере зависит решение проблемы обеспечения стабильного роста всей экономики.

Ключевые слова: банк, воспроизводство ВВП, система расширенного воспроизводства ВВП, эффективность деятельности банка, банковский сектор.

ANNOTATION

Huliayeva L.P. Banks in the system of breeding product reproduction. – Manuscript.

The dissertation for obtaining the scientific degree of the candidate of economic science, speciality 08.00.01. – Economic theory and history of economic thought. – SHEE «Vadym Hetman Kyiv National Economic University». – Kyiv, 2008.

There has been theoretically grounded the economic essence of banks as subjects of GDP reproduction and banking sector's influence on GDP reproduction in Ukraine in the context of providing preconditions for economic growth. There has also been revealed the economic essence of banks' activity along with their place in the system of extended GDP reproduction. The author generalizes theoretical approaches towards the role played by banks in forming an optimal financial market structure as well as an economic growth and characterizes current tendencies of the world's financial market and their influence on Ukraine's banking sector. She also grounds in a theoretical way and analyses practical realization of banks' role in providing individual reproduction of capital within a real sector business in Ukraine. The analysis of home banks' activity being carried out, the author works out a model of interrelation between banks' activity and economic growth in Ukraine.

Key words: bank, GDP reproduction, system of extended GDP reproduction, banks' activity efficiency, banking sector.